

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

ПОЛІТИКУС

Науковий журнал

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Наумкіна С. М. - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Члени редакційної колегії:

Музиченко Г. В. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Маслов Ю. К. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет

Польовий М. А. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Рудольф Кухарчик - декан факультету міжнародних відносин, Економічний університет в Братиславі

Ондрей Філіпець - Університет Палацького, Оломоуц (Чеська Республіка)

Долженков О. О. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Ростецька С. І. - кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Гедікова Н. П. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Дунаєва Л. М. - доктор політичних наук, професор, декан факультету психології та соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Проноза І. І. - кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Щедрова Г. П. - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, Університет імені Альфреда Нобеля

Монолатій І. С. - доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Арабаджієв Д. Ю. - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін, Національний університет «Запорізька політехніка»

Аміран Хевцуріані - PhD у сфері міжнародних відносин, професор факультету права та міжнародних відносин, Грузинський технічний університет (Грузія)

Еліот Долан Еванс - доктор філософії, Університет Монаша (Австралія)

Науковий журнал «Politicus» внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з політичних наук (спеціальність: 052. Політологія) відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)**

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського, протокол 8 від 24 березня 2022 року**

Офіційний сайт видання: www.politicus.od.ua

Науковий журнал «Політикус» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21499-11299P від 18.08.2015 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Архіпов Валерій Іванович, Блага Алла Борисівна, Мартиненко Олег Анатолійович Вразливі групи населення як об'єкти гендерно зумовленого насильства в умовах гібридної війни.....	7
---	---

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Hagverdi Ulviyya Formation and directions of demographic policy of development in the Republic of Azerbaijan.....	14
Hasanli Emin The process of strengthening the foundations of socio-political institutionalization.....	20
Вольський Олег Іванович Особливості формування спроможних територіальних громад в контексті децентралізації в Україні.....	25
Воробйов Віталій Анатолійович «Електоральний маятник». Вибір між пропорційною та мажоритарною системами як детермінанта парламентського представництва.....	34
Гриценко Аліна Анатоліївна Стратегічне планування зовнішньої політики як складова системи національної безпеки.....	39
Дмитрієв Вадим Вадимович Політична ідентичність: від партійних ідеологій до медіатизованих електоральних кампаній ...	44
Завгородня Юлія Володимирівна Плюралізм різновекторних політичних поглядів в інформаційному просторі: конфліктологічний аспект.....	49
Загірний Олексій Валентинович Інституціоналізація технологій політичного впливу у процесі медіатизації.....	55
Кропивко Вікторія Віталіївна Політична реклама в інтернет-комунікаціях.....	61
Нагиева Шамс Азад кызы Международные транспортные коридоры «Север - Юг» и «Восток - Запад» в контексте интересов Азербайджана.....	66
Рзаева Севда Алипаша кызы Самооборона государства как особый вид применения силы.....	71
Стичинська Анна Броніславівна Принципи прав і свобод дитини у формуванні державної і міжнародної політики.....	76
Хлівнюк Тетяна Петрівна Функціонування та модернізація соціальної держави в умовах другого демографічного переходу.....	82
Щедрова Галина Петрівна Чинники деформації інституційної пам'яті у контексті реалізації українських реформ.....	88

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Бакланова Наталія Михайлівна, Букач Валерій Михайлович Категорія «політичної культури» в науковому та публічному дискурсах.....	94
Дума Богданна Андріївна, Рослонь Домініка-Анна Томашівна Вплив європейської цивілізаційної ідентичності на геополітичний вибір України.....	103

Литвиненко Алла Іванівна, Букіна Тетяна Вікторівна Незламність української нації - уроки для світу	109
Метельська Анна Володимирівна Імідж лідера - одна з основних причин появи медіакратій та інформаційних автократій	115

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Akhundova Lamiya Ramiz The importance of the Azerbaijani-Turkish model of energy security for Europe	122
Вінникова Наталія Анатоліївна Китай як глобальна цифрова імперія	128
Гумбатов Емін Назим оглу Борьба великих держав за Южный Кавказ и Восточную Анатолию в начале XIX столетия	134
Захарченко Алла Миколаївна Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни»	140
Лемко Юлія Романівна, Муль Андріана Реалізація програм транскордонного співробітництва в рамках європейської політики сусідства ЄС	147
Мамедов Рауф Назим оглу Модернистские движения в исламе. Исторический обзор. XIX век	152
Федянін Віталій Олександрович Відносини Україна - ОАЕ у період після «Арабської весни»	158
Халилов Эльмар Ширинбала оглу Еще раз об истории Азербайджана первой половины XVIII века по материалам персоязычной историографии	169

РОЗДІЛ 5. ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Войтенко Юрій Миколайович Ідентичність українців в умовах демократичного транзиту та геополітичних викликів: динаміка	176
Баширова Гульнар Гамид гызы Адаптационные процессы между местными жителями и новопришедшими	182
Зан Михайло Петрович Політико-партійна репрезентація органів місцевого самоврядування у територіальних громадах Чернівецької області з компактним проживанням румунської та молдовської етнічних меншин (за результатами місцевих виборів 2020 року)	188
Павлюх Марія Василівна Політична роль жінки у традиційному суспільстві XIX століття через призму польських жіночих видань «Gwiazda», «Wianki»	196
Явір Віра Анатоліївна Формування етнонаціональної стійкості в умовах російсько-української війни	201

CONTENTS

SECTION 1. THEORY AND HISTORY OF POLITICAL SCIENCE

Arhipov Valerii Ivanovich, Blaga Alla Borysivna, Martynenko Oleg Anatoliyovych

Vulnerable populations as objects of gender-based violence in hybrid warfare..... 7

SECTION 2. POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES

Hagverdi Ulviyya

Formation and directions of demographic policy of development in the Republic of Azerbaijan..... 14

Hasanli Emin

The process of strengthening the foundations of socio-political institutionalization..... 20

Volskyi Oleh Ivanovych

The specifics of the formation of capable territorial communities in the context of decentralization in Ukraine..... 25

Vorobiov Vitalii Anatoliyovych

«Electoral pendulum». The choice between proportional and majority systems as a determinant of parliamentary representation..... 34

Hrytsenko Alina Anatoliivna

Strategic foreign policy planning as national security system constituent..... 39

Dmytriiev Vadym Vadymovych

Political identity: from party ideologies to mediatized election campaigns..... 44

Zavgorodnya Yuliia Volodymyrivna

Pluralism of differential political views in the information space: conflictological aspect..... 49

Zahirnyi Oleksiy Valentynovych

Institutionalization of technologies of political influence in the process of mediatization..... 55

Kropyvko Viktoriia Vitaliivna

Political advertising in internet communications..... 61

Naghiyeva Shams Azad kizi

International transport corridors “North - South” and “East - West” in the context of Azerbaijan’s interests..... 66

Rzayeva Sevda Alipasha kizi

State self-defense as a special type of use of force..... 71

Stychynska Anna Bronislavivna

Principles of children’s rights and freedoms in the formation of state and international policy..... 76

Khlivniuk Tetiana Petrivna

Functioning and modernization of the welfare state in the contest of the second demographic transition..... 82

Shchedrova Galina Petrivna

Deformation Factors of Institutional Memory in the Context of the Implementation of Ukrainian Reforms..... 88

SECTION 3. POLITICAL CULTURE AND IDEOLOGY

Baklanova Nataliia Mikhailivna, Bukach Valery Mikhailovych

The category of “political culture” in scientific and public discourses..... 94

Duma Bohdanna Andriivna, Roslon Dominika-Anna Tomashivna

The influence of European civilizing identity on Ukraine’s geopolitical choice..... 103

Lytvynenko Alla Ivanivna, Bukina Tetiana Viktorivna

The inviolability of the Ukrainian nation - lessons for the world.....109

Metelska Anna Volodymyrivna

Leader's image - one of the main reasons for the emergence
of mediocracies and information autocracies.....115

SECTION 4. POLITICAL PROBLEMS OF THE INTERNATIONAL SYSTEMS

Akhundova Lamiya Ramiz

The importance of the Azerbaijani-Turkish model of energy security for Europe.....122

Vinnykova Nataliya Anatoliivna

China as global digital empire.....128

Humbatov Emin Nazim oglu

The struggle of the great powers for the South Caucasus and Eastern Anatolia
at the beginning of the XIXth century.....134

Zakharchenko Alla Mykolayivna

Reconfiguration of Middle Eastern alliances after the Arab spring.....140

Lemko Yuliia Romanivna, Mul Andriana

Implementation of cross-border cooperation programs
within the EU's European neighborhood policy.....147

Mamedov Rauf Nazim oglu

Modernist movements in Islam. Historical overview. XIXth century.....152

Fedianin Vitaliy Oleksandrovych

Ukraine - UAE relations in the period after the Arab Spring.....158

Khalilov Elmar Shirinbala oglu

Historiography of Azerbaijan first half XVIII century in the works of Iranian authors.....169

SECTION 5. ETHNO-POLITICAL SCIENCE AND ETHNO-STATE STUDIES

Voitenko Yurii Mykolaiovych

Identity of Ukrainians in the conditions of democratic transit and geopolitical situation: dynamics.....176

Bashirova Gulnar Hamid gizi

Adaptation processes between local residents and newcomers.....182

Zan Mykhaylo Petrovych

Political and party representation of local self-government bodies in territorial communities
of Chernivtsi Oblast with a compact residence of Romanian and Moldovan ethnic minorities
(according to the results of 2020 local elections).....188

Pavliukh Mariia Vasylivna

The political role of women in the traditional society of the XIX century through
the prism of Polish women's editions «Gwiazda», «Wianki».....196

Yavir Vera Anatoliivna

The Formation of Ethnonational Resilience under Conditions
of the Russian-Ukrainian War.....201

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Архіпов Валерій Іванович
Блага Алла Борисівна
Мартиненко Олег Анатолійович

Вразливі групи населення як об'єкти гендерно зумовленого насильства в умовах гібридної війни

УДК 323.28
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-1.1>

Архіпов Валерій Іванович
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії
та управління
Державного податкового університету
вул. Університетська, 31, Ірпінь,
Київська область, Україна

Блага Алла Борисівна
доктор юридичних наук, доцент,
професорка кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, Миколаїв, Україна

Мартиненко Олег Анатолійович
доктор юридичних наук, професор,
керівник аналітичного напрямку
Української Гельсінської спілки
з прав людини
вул. Фролівська, 3/34, Київ, Україна

З'ясовано, що в Україні в умовах гібридної війни її жертвами стають різні групи громадян в числі яких представники вразливих груп населення. На основі аналізу понять «гібридна війна» та «збройний конфлікт» встановлено, що з боку агресора використовується гендерно зумовлене насильство як один з засобів ведення війни. За таких умов українська держава має охороняти своїх громадян та карати злочинців, розробляти відповідну правову, військову та гуманітарну політику, яка не унеможливила застосування будь-якого незаконного насильства відносно своїх громадян.

Методологічно на основі вивчення українського законодавства обґрунтовано розуміння змісту поняття «вразливі групи населення» як категорії соціально незахищених людей, що опинилися в складних життєвих ситуаціях.

Спираючись на праці міжнародних дослідників: Гауфман Е., Кін С., Шмітт К., уточнено змістовність поняття «образ ворога». Висновки, рекомендації міжнародних та міжурядових організацій: ООН, UNFPA, USAID дали підстави стверджувати, що на міжнародному рівні поступово усвідомлюється необхідність протидії гендерно зумовленому насильству як явищу, що створює загрози та ризики як представникам жіночої, так і чоловічої статі, що в ряді країн було значно розширено рамки судового переслідування за дії, які сьогодні вважаються (згідно національного законодавства) формами гендерно зумовленого насильства.

Щодо національної практики встановлено недостатню увагу з боку державних структур щодо розробки правового та політичного механізму фіксації фактів прояву «гендерно зумовленого насильства», їхньої кваліфікації та розробки ефективної комплексної державної політики щодо запобігання та протидії гендерно зумовленого насильства.

Ключові слова: насильство, гендерно зумовлене насильство, вразливі групи, образ ворога, гібридна війна.

Вступ. Важливе значення для розбудови демократичного суспільства має наявність в ньому усталених норм моралі й законності, які стають на заваді насильству в різних формах його прояву.

Якщо люди зневажають законом, не довіряють йому, то демократія перетворюється на формальність. Не менш важливим є моральний статус людини – повага до неї сприяє демократії, а зневага – заперечує її.

Якщо мораль суспільства утверджує високу цінність людської особи, то і демократія в ньому матиме більші шанси, ніж у суспільстві, де життя людини не цінується, де є звичка розв'язувати різні проблеми, вдаючись до сварок, бійки та інших видів насильства.

В умовах гібридної війни актуалізуються проблеми захисту прав і свобод громадян в тому числі вразливих груп населення. Застосування насильства і гендерно зумовленого в тому числі, породжує нові виклики щодо захисту конституційних норм на яких базується демократичний устрій українського

суспільства. Політологічні дослідження цих проблем є вкрай актуальними та необхідними мають стати підґрунтям формування ефективної державної політики в умовах гібридного протистояння та військової агресії.

Мета та завдання. Сучасна політична дійсність і практика потребує міждисциплінарного дослідження існуючих тенденцій щодо застосування, реагування, юридичної оцінки та формування дієвих механізмів протидії проявам гендерно зумовленого насильства, з'ясування природи та можливостей його виникнення та запобігання. Є необхідність в конкретизації сутності та проявів гендерно зумовленого насильства в умовах гібридної війни.

Методи дослідження. Контент аналіз аналітичних звітів, рекомендацій та нормативних документів надав змогу конкретизувати та уточнити визначення понять: «вразливі групи населення», «гендерно зумовлене насильство», «гібридна війна». Прийоми структурного функціоналізму

надали змогу зрозуміти механізми застосування та прояву гендерно зумовленого насильства. Порівняльний аналіз міжнародної практики визначення гендерно зумовленого насильства дозволив розширити розуміння меж його прояву що дозволить сформувати ефективні механізми захисту конституційних прав громадян.

Результати. Насильство є одним з засобів, що забезпечує панування однієї людини над іншою, це такий примус, така шкода, які здійснюються поза волі того, чи тих, проти кого вони спрямовані.

Насильство по визначенню, знаходиться поза моралі, це право сили, можливість її застосування. Воно розриває людські зв'язки, які регулюються доводами розуму, насильство означає перехід від цивілізації в дикунство.

Проблема виправданості насильства насамперед має бути пов'язана з її моральною визначеністю, з її конкретно - змістовною характеристикою як доброї чи злої волі. Коли говорять про виправданість насильства, то, як правило, розглядають лише один аспект - проти кого воно спрямоване. Але не менш важливою є і друга сторона. Хто б міг, маючи достатні підстави здійснити насильство. Мало вирішити, хто може стати жертвою. Треба відповісти, хто гідний, стати суддею.

Рішення на користь насильства завжди означає, що той хто приймає дане рішення, проводить між собою і тим, проти кого воно спрямовано, остаточний вододіл.

Без поділу людей на своїх і чужих, добрих та злих було б неможливо етично аргументувати насильство. Тому практиці насильства передують певна моральна демагогія, спрямована на те, щоб перетворити опонента на ворога, вивести за межі розуму та моралі, зобразити його втіленням зла. І тому, з ним неможливе і навіть неприпустиме жодне інше ставлення, окрім як насильницьке.

Існують різні точки зору щодо сутності та виникнення насильства. Можна говорити як найменш про три типи підходу до аналізу цього явища.

Перший тип об'єднує ті концепції, які виводять насильство з природи людини. При цьому наголос робиться на те, що існують ворожнечі інстинкти: інстинкт смерті та сексуальний. Саме вони підштовхують людину до скоєння насильства. До цього типу можна віднести філософські концепції які виводять насильство через прагнення влади та панування.

Другий тип теорій виводить застосування насильства з економічних та соціальних умов життя суспільства. Економічна та соціальна нерівність породжує поділ суспільства на різні прошарки та групи, сприяє протиріччям між ними.

Третій тип теорій пов'язує насильство з динамікою конфлікту. У будь-якому суспільстві виникають конкуруючі групи - економічні, соціальні, політичні та духовні. Конфлікт стає реальним, коли конку-

рентний стан персоніфікується. Коли починається протистояння не тільки індивідів, а й великих соціальних, економічних та політичних суб'єктів. Це саме такий стан, коли насильство стає найбільш можливим.

Вірогідність стати жертвою насильства, значною мірою збільшується під час збройних конфліктів та гібридної війни. В такій групі ризику перш за все опиняються вразливі верстви населення. Одним з можливих типів насильства відносно цієї категорії населення є гендерно зумовлене насильство.

Ці проблеми з початком військової російської агресії проти України у 2014 році, стають актуальними та важливими.

Завдання «гібридної війни» мають виконуватися за рахунок підриву військового та економічного потенціалу противника, інформаційно - психологічного тиску на нього, активної підтримки внутрішньої опозиції, партизанських і диверсійних методів.

Перевага в межах такої війни надається, як правило, трьом головним компонентам: традиційні військові засоби, квазімілітарна діяльність, створення і підтримка незаконних збройних формувань, підтримка та радикалізація сепаратистських рухів. Проводяться операції немілітарного впливу, насамперед засобом спеціальних інформаційних операцій та «активних заходів» (у тому числі економічний тиск, операції у кіберпросторі, дипломатія, маніпуляції інформаційним простором) [15].

На нашу думку, в таких умовах насильство використовується як засіб впливу на фізичний стан, свідомість та психіку як людей яким заподіяна шкода так і тих, хто дізнається про такі випадки з різних джерел. Насильство у всіх його проявах стає одним з засобів гібридної війни.

Законодавство України визначає вразливі групи населення як осіб/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників [4].

При цьому, складні життєві обставини розуміються як обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно.

Серед чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини: похилий вік, втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі, жорстоке поводження з дитиною, насильство за ознакою статі, потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією та інші.

Гендерно зумовлене насильство, жертвами якого стають і вразливі групи населення, є досить складним і неоднозначним різновидом насильства.

Про це свідчить наявність що найменше трьох методологічних підходів щодо його визначення.

Перший і найбільш поширений підхід трактує гендерно зумовлене насильство як насамперед насильство чоловіків щодо жінок та дівчат. У цьому значенні воно було використано в положеннях Декларації ООН щодо викорінення насильства щодо жінок (1993) [3], щоб підкреслити структурний характер чоловічого насильства щодо жінок протягом усього їх життя та висвітлити гендерні відносини влади.

Згідно цього підходу гендерне насильство є результатом домінування у переважно патріархальних суспільствах ідеологічних засад мачизму (сексизму) та мізогії.

Другий підхід базується на результатах вивчення природи маскулінності та сексуальності. В рамках цього підходу гендерно зумовлене насильство розглядається як таке, що застосовується переважно чоловіками щодо жінок, інших чоловіків, включаючи сексуальне насильство щодо дітей. Метою насильства є пригнічення деяких чоловіків, а також жінок і дівчат для забезпечення гендерних ієрархій, в яких чоловіки мають привілеї щодо жінок, але також щодо деяких груп чоловіків. Гомофобне насильство, сексуальна експлуатація, жорстоке поводження з дітьми згідно цієї концепції, є найбільш типовими формами гендерно зумовленого насильства [13, с. 7].

Третя, найбільш широка за обсягом, інтерпретація характеризує гендерно зумовлене насильство як таке, що «спрямоване на людину, чоловіка чи жінку, виходячи з її конкретної ролі в суспільстві» [12]. Згідно з цим розумінням, гендерно зумовлене насильство може статися однаково з особою будь-якої статі і використовується для посилення відповідності гендерним ролям.

Гендерне насильство – це загальний термін для будь-якого шкідливого діяння, яке вчиняється проти волі людини, і яке ґрунтується на соціально приписаних (тобто гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками [19].

Досвід пост-конфліктних країн на початку 2000-х років дав чіткий сигнал щодо необхідності розуміння гендерно зумовленого насильства в повному обсязі.

В умовах збройних конфліктів був зафіксований широкий спектр гендерного насильства як стосовно чоловіків, так й представників ЛГБТІ: сексуалізовані тортури чоловіків-військовополонених; так звані «кориговальні зґвалтування» лесбійок ('corrective rape'); сексуальне насильство з боку комбатантів щодо хлопців; відмова трансгендерним особам у реєстрації як ВПО через те, що стаття у їхній документації не відповідала їх зовнішньому вигляду; примусовий набір хлопців у збройні формування [14]. І хоча кількість таких випадків статистично залишається набагато меншою, у порівнянні з жінками, але цим не слід нехтувати.

З цих причин документи ООН з 2014 року акцентують увагу на необхідності відрізнити насильство щодо жінок та гендерно зумовлене насильство. Останнє, на переконання Управління Верховного комісара ООН з прав людини, «... може включати сексуальне насильство, домашнє насильство, торгівлю людьми, примусові/дострокові шлюби та шкідливі традиційні практики». [8].

Результатом довгих дискусій навколо фактів застосування гендерно зумовленого насильства за останні роки, стало більш широке його визначення: ««гендерно зумовлене насильство – загальний термін для «...будь-якого шкідливого вчинку, вчиненого проти волі людини, який базується на соціально приписуваних (гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками. Воно включає дії, що заподіюють фізичну, сексуальну чи психічну шкоду чи страждання, загрози таких дій, примус та інші форми позбавлення волі. Ці дії можуть відбуватися як публічно, так і приватно» [18].

Таким чином, можна зробити висновок відносно того, що на міжнародному рівні поступово усвідомлюється необхідність протидії гендерно зумовленому насильству як явищу, що створює загрози та ризики як представникам жіночої, так й чоловічої статі.

Одночасно слід зазначити, що в ряді країн були значно розширені рамки судового переслідування за дії, які сьогодні вважаються (згідно національного законодавства) формами гендерно зумовленого насильства: «... застосування або погроза застосування фізичного, психологічного, сексуального, економічного, правового, політичного, соціального та інших форм контролю та/або насильства» [20].

Під час збройних конфліктів гендерно зумовлене насильство (а особливо – така його складова, як сексуальне насильство) часто використовується як частина військової тактики для приниження, домінування, вселення страху, розпорошення та/або примусового переміщення цивільного населення, місцевих громад чи етнічних груп [9].

Під час ведення гібридних війн сторона що є «нападником» щоб обійти норми міжнародного та гуманітарного права використовують таке поняття як «незаконний комбатант», яке дає «право» не ставитися наприклад до військовополонених як того вимагають Женевські конвенції. Формується своєрідний образ ворога.

Політична концепція «образу ворога» була досліджена К. Шміттом у книзі «Поняття політичного» [17].

На його думку «образ ворога» потрібен доки існує потреба в «Інших». При цьому сам ворог не є особистим ворогом людини, а є ворогом його соціальної чи політичної групи. Відповідно, поняття «друг» і «ворог» визначаються колективною ідентичністю та можуть бути активно використані в політичному житті всередині та за межами держави.

Якщо К. Шмітт і його послідовники розглядали створення образу ворога з точки зору політичної необхідності, то соціальні психологи намагалися розібратися з причиною виникнення образу ворога як соціального феномену.

Образ ворога являє собою сукупність негативних уявлень, що описують конкретну групу чи індивіда як загрозу для референтного об'єкта. Образ ворога ґрунтується передусім на існуючих у суспільстві переконаннях, які можна досить легко трансформувати у більш агресивні дискурсивні конструкції за допомогою пропаганди. Особливо важливим у цьому процесі трансформації є використання колективної пам'яті суспільства про події, що спричинили травмуючий вплив на свідомість великої кількості людей. Багатовікові забубони проти певної групи підтримуються завдяки колективній пам'яті, тоді як пропаганда працює через конструкцію загрози та резонанс із попередніми образами ворога [1].

С. Кін здійснив класифікацію образів ворога, що включає такі категорії, як «ґвалтівник», «ворог Бога», «варвар», «звір», «ґвалтівник жінок і дітей» [16]. У такій класифікації об'єднуючим фактором є елемент загрози, вона лише переосмислена в різних аспектах безпеки: фізичній, економічній, військовій та громадській. В умовах гібридної війни в Україні штучними категоріями образу ворога стали: «бандерівці», «націоналісти», «натовці», «укропи», «ватники» та інші.

На думку авторів монографії «Світова гібридна війна: український фронт», російська агресія в Україні демонструє тип війни, який можна назвати гібридним, якщо в дію вводиться такий особливий вимір агресивної поведінки, вмотивований створенням паралельної реальності, як поєднання елементів справжньої дійсності та уявної. Якщо за допомогою телебачення та ЗМІ стерти в уяві громадян межу між вигаданим і справжнім, або уявне видати за справжнє, отримаємо серіали гібридних війн, які веде російське керівництво: «Кримська ейфорія», «Боротьба з фашизмом на Донбасі», «Сирійська епопея» тощо.

Паралельний світ побудований за певною власною логікою, однак відповідно до неї формується мотивація дій, приймаються рішення, здійснюються реальні операції, оцінюються факти, проводяться агресивні дії та весь комплекс заходів гібридної війни [7, с. 57].

Крім того, в умовах збройного конфлікту та війни до переліку факторів, що обумовлюють зростання випадків гендерно зумовленого насильства, міжнародні експерти додають наступні: розпад політичних, економічних та соціальних структур; високий рівень безкарності у суспільстві; масова втрата майна та нерухомості; «прозорість» кордонів; посилення мілітаризму та пов'язані з цим вимоги до сексуальної, економічної та військової експлуа-

тації жінок; недотримання «законів війни» та міжнародного гуманітарного права, порушення умов припинення вогню; відсутність значущої та активної участі жінок у керівництві, процесах побудови миру та реформах сектору безпеки [10].

Періодичне вивчення причин гендерно зумовленого насильства в регіонах України, які постраждали від конфлікту, розширяє наведений вище перелік наступними факторами:

- погіршення криміногенної ситуації в регіонах, які наближені до зони конфлікту;
- неконтрольований обіг незареєстрованої зброї по всій території країни;
- зростання різних форм та проявів насильства на територіях ведення бойових дій;
- зміна звичайного укладу життя багатьох сімей, порушення усталених ролей в родині;
- розірвання сімейних стосунків через ідеологічні міркування;
- висока емоційна й психологічна залежність населення від розвитку подій у зоні АТО/ООС;
- психологічна травма і стрес, пов'язані з конфліктом, бойовими діями і переміщенням;
- розповсюдженість посттравматичного синдрому серед учасників АТО/ООС.
- нестача їжі, палива, роботи, що веде до переміщення в райони ризику;
- ворожість місцевого населення до учасників військових дій [2].

На нашу думку, наведені ознаки та прояви гендерно зумовленого насильства в умовах гібридної війни, значною мірою дають підстави кваліфікувати деякі прояви цього типу насильства як катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.

Стаття 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [5] проголошує: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню». Незважаючи на критику щодо високого рівня оціночних понять, які містяться в статті 3 ЄКПЛ, у ній криється надзвичайно широкий зміст та значимість, адже йдеться про невід'ємні права фізичної і моральної недоторканності людини.

Відповідно до статті 1 Конвенції ООН проти катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання 1984 року, [6] «...» катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами

чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково».

Аналіз вказаного розуміння катування показує, що під час кваліфікації подібних дій представників незаконних збройних формувань можуть виникнути певні юридичні колізії. Наприклад, відносно положення, що «... такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди...».

Офіційно Україною «псевдо республіки» на тимчасово неконтрольованій території Донбасу не визнані, тому і «проблемним» може стати наявність «державних посадових осіб» що вчиняють або підбурюють до насильницьких дій. В цьому контексті можна згадати наведений приклад, під час виступу головного обвинувача на Нюрнберзькому процесі Р.А. Руденка, про те, що коли кілька злочинців домовляються вчинити вбивство, кожен з них виступає у своїй ролі: один розробляє план вбивства, інший чекає в машині, а третій безпосередньо стріляє в жертву, але якими б не були ролі співучасників, усі вони – вбивці, і будь-який суд будь-якої країни відкине спроби стверджувати, що двоє перших не вбивці, оскільки вони самі в жертву не стріляли.

Чим складніший і небезпечніший задуманий злочин, тим складніші і тонші ланцюги, що пов'язують окремих співучасників. Коли банда розбійників здійснює напад, то відповідають за ці нальоти і ті члени банди, які в нападі участі не брали. Коли ж банда досягає виняткових масштабів, коли банда опиняється в центрі державного апарату, коли банда вчиняє численні та найтяжчі міжнародні злочини, то зв'язки та взаємини учасників банди ускладнюються найбільшою мірою. Починає діяти розгалужений апарат, що складається з цілої системи та блоків, що тягнуться від міністерських крісел до рук катів.

Фізичний примус має бути виключеним із засобів політики. Так, Х. Арендт стверджує, що використання насильства – це не застосування влади, а її відсутність. Там, де починається насильство, закінчується влада. Влада не може існувати без лояльності громадян, без визнання її. Про мораль у ситуації насильства можна говорити лише в аспекті подолання цієї ситуації, тому що сама мораль починається там, де закінчується насильство. Якісний стрибок, пов'язаний з переходом від біологічного існування до історичного, вирішальною мірою пов'язаний з якісною зміною співвідношення між насильством і ненасильством як різними способами взаємин між людьми.

Перевага ненасильства над насильством не є привілеєм людської форми життя. Це – суттєва основа життя взагалі. Життя саме собою, у всіх її формах є асиметрія убик ненасильства, творення. Особливість людської форми життя полягає в тому, що тут подолання насильства стає свідомим зусиллям та цілеспрямованою діяльністю.

Насильство відрізняється від інших засобів влади перш за все тим, що воно має низький творчий потенціал. «Різниця між насильницькими і ненасильницькими діями, – вважає Х. Арендт, – полягає в тому, що перші прагнуть виключно руйнування старого, а другі головним чином зацікавлені в встановленні чогось нового» [11].

Якщо правитель вдається до фізичного примусу, щоб забезпечити послух, він не має підтримки своїх підданих, тобто влади над ними.

Висновки. В умовах гібридної війни зростає вірогідність з боку вразливих груп населення стати об'єктами гендерно зумовленого насильства. Такі загрози стосуються перш за все громадян, які знаходяться на території тимчасово окупованої частини Луганської, Донецької областей та АР Крим. Міжнародний досвід і практика підтверджують необхідність ставлення до гендерно зумовленого насильства як одного з засобів ведення гібридної війни. За цих умов змінюється і традиційний зміст даного типу насильства оскільки зростають ризики і фактори що впливають на його застосування та розповсюдження. Все більш актуальною стає необхідність розробки комплексної концепції ефективної державної політики щодо запобігання та протидії гендерно зумовленого насильства яке має місце як на тимчасово окупованій так і на підконтрольній території України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гауфман Є. Політичні та правові аспекти образу ворога. *Філософія права і загальна теорія права. Науковий журнал*. Видавець: Видавничий дім «Ін Юре». 2016. № 1-2. С. 78-79.
2. Гендерно-зумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту. Звіт за результатами дослідження. Київ. 2015. С. 67. https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub-pdf/final_ukr_report.pdf; Зозуля О. В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту. *Актуальні проблеми психології*. Том I. Вип. 50. 2018. С. 63. <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i50/11.pdf> (дата звернення: 10.12.2021).
3. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин. Провозглашена резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. п. 3 Ст. 1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030966?an=2> (дата звернення: 10.12.2021).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, та протоколи до неї. Конвенцію

ратифіковано Законом N 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97: URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 (дата звернення: 15.12.2021)

6. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ратифікована Україною 26.01.1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_085 (дата звернення: 15.12.2021).

7. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.

8. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21. 30 June 2014 – item. 3. URL: <https://www.refworld.org/docid/55c88ef04.html> (дата звернення: 11.12.2021).

9. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21.30 June 2014 – item 5.

10. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21. 30 June 2014 – item.5; Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience. URL: https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf; Conflict-Related Sexual Violence Report of the United Nations Secretary-General, (S/2019/280), item. 4. <https://undocs.org/S/2019/280> (дата звернення: 15.12.2021).

11. Arendt H. Reflections on Violence. Journal of International Affairs. N. Y., 1969. Vol. 23. No. 1. P. 11.

12. Benjamin, J. A. & Murchison, L. (2004). Gender-based violence: Care & protection of children in emergencies. Field Guide. London : Save the Children. <https://gsdrc.org/document-library/gender-based-violence-care-protection-of-children-in-emergencies/> (дата звернення: 16.12.2021)/

13. Gender-based violence in emergencies. Humanitarian Exchange. Number 60 February 2014. Special feature. https://odihpn.org/wp-content/uploads/2014/02/HE_60_web_1.pdf (дата звернення: 17.12.2021).

14. Gender-based violence in emergencies. Humanitarian Exchange. Number 60 February 2014. Special feature. P. 6. URL: https://odihpn.org/wp-content/uploads/2014/02/HE_60_web_1.pdf (дата звернення: 17.12.2021).

15. URL: https://dt.ua/columnists/gibridna-viynavse-tilki-pochinayetsya-203704_.htm (дата звернення: 19.12.2021).

16. Keen S. Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination. San Francisco, 1991 : Harper & Row, 1989. 199 p.

17. Schmitt C/ Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien / C. Schmitt. - Ausgabe: 3. Aufl. der Ausg. Von 1963. Berlin : Duncker & Humblot, 1991. 124 p.

18. UNHCR Policy on the Prevention of, Risk Mitigation, and Response to Gender-Based Violence. UNHCR/

HCP/2020/01. Pp. 5-6. URL: <https://www.unhcr.org/publications/brochures/5fa018914/unhcr-policy-prevention-risk-mitigation-response-gender-based-violence.html> (дата звернення: 18.12.2021).

19. UNFPA: Nine Ethical Principles for Reporting Ethically on Gender-Based Violence in the Syria Crisis. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Facilitator1s_Guide_English_In_Design_Version.pdf (дата звернення: 18.12.2021).

20. USAID. United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-Based Violence Globally, 2016 Update. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/258703.pdf> (дата звернення: 18.12.2021).

REFERENCES:

1. Gaufman E. Political and legal aspects of the image of the enemy. Philosophy of law and general theory of law. Scientific journal. Publisher : In Jure Publishing House. 2016. No. 1-2. Pp. 78-79. [in Ukrainian]

2. Gender-based violence in conflict-affected regions. Report on the results of the study. Kyiv. 2015. P. 67. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/final_ukr_report.pdf ; Zozulya OV Causes of gender-based violence among the population of Ukraine in conditions of armed conflict. Actual problems of psychology. Tom I. Issue 50. 2018. 63 p. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v1/i50/11.pdf> [in Ukrainian]

3. Declaration on the Elimination of Violence against Women. Promulgated by General Assembly resolution 48/104 of 20 December 1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text [in Ukrainian]

4. On social services: Law of Ukraine of January 17, 2019, no. 2671-VIII. item 3 of Art. 1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030966?an=2> [in Ukrainian]

5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and its protocols. The Convention was ratified by Law No. 475/97-VR (475/97-VR) of July 17, 1997: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 [in Ukrainian]

6. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, ratified by Ukraine on January 26, 1986. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_085 [in Ukrainian]

7. World hybrid war: Ukrainian front: monograph / for general. ed. VP Gorbulin. Kyiv.: NISS, 2017. 496 p. [in Ukrainian]

8. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21. 30 June 2014 – item 3. URL: <https://www.refworld.org/docid/55c88ef04.html> [in English]

9. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21. 30 June 2014 – item 5 [in English]

10. Analytical study focusing on gender-based and sexual violence in relation to transitional justice. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/27/21.

30 June 2014 – item.5; Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery. Inter-Agency Standing Committee. 2015. 10-13 pp. URL: https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf; Conflict-Related Sexual Violence Report of the United Nations Secretary-General, (S/2019/280), item.4. <https://undocs.org/S/2019/280> [in English]

11. Arendt H. Reflections on Violence. Journal of International Affairs. N. Y., 1969. Vol. 23. No. 1. P. 11. [in English]

12. Benjamin, J.A. & Murchison, L. (2004). Gender-based violence: Care & protection of children in emergencies. Field Guide. London: Save the Children. URL: <https://gsdrc.org/document-library/gender-based-violence-care-protection-of-children-in-emergencies/> [in English]

13. Gender-based violence in emergencies. Humanitarian Exchange. Number 60 February 2014. Special feature. URL: https://odihpn.org/wp-content/uploads/2014/02/HE_60_web_1.pdf. [in English]

14. Gender-based violence in emergencies. Humanitarian Exchange. Number 60 February 2014.

Special feature. P. 6. URL: https://odihpn.org/wp-content/uploads/2014/02/HE_60_web_1.pdf. [in English]

15. URL: https://dt.ua/columnists/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-203704_.htm

16. Keen S. Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination, San Francisco, 1991: Harper & Row. 199 p. [in English]

17. Schmitt C. Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien / C. Schmitt. - Ausgabe: 3. Aufl. der Ausg. Von 1963. Berlin : Duncker & Humblot, 1991. 124 p. [in English]

18. UNHCR Policy on the Prevention of, Risk Mitigation, and Response to Gender-Based Violence. UNHCR/HCP/2020/01. Pp. 5-6. URL: <https://www.unhcr.org/publications/brochures/5fa018914/unhcr-policy-prevention-risk-mitigation-response-gender-based-violence.html> [in English]

19. UNFPA: Nine Ethical Principles for Reporting Ethically on Gender-Based Violence in the Syria Crisis. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-Facilitator1s_Guide_English_In_Design_Version.pdf [in English]

20. USAID. United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-Based Violence Globally, 2016 Update. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/258703.pdf> [in English]

Vulnerable populations as objects of gender-based violence in hybrid warfare

Arkhipov Valerii Ivanovich

Candidate of Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Social Philosophy and Management
State Tax University
University str., 31, Irpin, Kyiv region,
Ukraine

Blaga Alla Borysivna

Doctor of Law, Associate Professor,
Professor at the Department of Civil
and Criminal
Law and Process of the Black Sea
National Petro Mohyla University
68 Paratroopers str., Nikolaev, Ukraine

Martynenko Oleg Anatoliyovych

Doctor of Law, Professor, Head
of Analytical Direction
Ukrainian Helsinki Human Rights Union
Frolivska str., 3/34, Kyiv, Ukraine

It was found that in Ukraine during the hybrid war its victims are different groups of citizens, including representatives of vulnerable groups. Based on the analysis of the concepts of «hybrid war» and «armed conflict», it was established that the aggressor uses gender-based violence as one of the means of waging war. Under such conditions, the Ukrainian state can protect its citizens and punish criminals, develop appropriate legal, military and humanitarian policies that prevent the use of any illegal violence against its citizens. Methodologically, based on the study of Ukrainian legislation, the understanding of the meaning of the concept of «vulnerable groups» as a category of socially vulnerable people in difficult life situations is substantiated.

Based on the work of international researchers: Gaufman E., Keane S., Schmitt K., clarified the content of the concept of «enemy image». Conclusions, recommendations of international and intergovernmental organizations: UN, UNFPA, USAID gave grounds to assert that the international level is gradually recognizing the need to combat gender-based violence as a phenomenon that poses a threat and risk to both women and men, which in some countries the scope of prosecution for actions that are now considered (according to national law) to be forms of gender-based violence has been significantly expanded.

Regarding national practice, insufficient attention has been paid by state structures to the development of a legal and political mechanism for recording the facts of «gender-based violence», their qualification and the development of an effective comprehensive state policy to prevent and combat gender-based violence.

Key words: violence, gender-based violence, vulnerable groups, image of the enemy, hybrid war.

